

ik me dat kunnen voorstellen. Maar een onderscheid in twee vormen, dat moet toch zelfs aan een onwetend iemand als ik kunnen worden uitgelegd.

A: Dat is waar, Socrates, maar Foucaults machtsbegrippen zijn uiterst verwarrend en vaag. Sterker nog, zijn machtsanalyse is uiteindelijk helemaal vastgelopen. Maar toch zijn zijn basisintuïties over macht van fundamenteel belang, als je het mij vraagt.

S: Ik vraag het jou. Hoe kan iets dat helemaal is vastgelopen, van fundamenteel belang zijn? Vertel mij het volgende: is er een verschil tussen goede en slechte scheepskapiteins?

A: Zeker.

S: Goede kapiteins weten hun schip behouden naar de bestemming te brengen, en slechte kapiteins niet?

A: Dat lijkt mij van wel.

S: Dus wanneer een kapitein van een schip uiterst verward raakt en zijn schip op de rotsen laat vastlopen, dan is hij geen goede kapitein?

A: Nee, zeker niet.

S: Maar zijn dan toch zijn basisintuïties over de scheepvaart van groot belang, of van geen enkel belang?

A: Nee, dat zou belachelijk zijn om te zeggen dat die van groot belang waren.

S: Dus Foucaults basisintuïties over macht zijn van geen enkel belang.

A: Dat moet haast wel, Socrates. Trouwens, die zogenaamde traditionele machtsvorm van hem berust ook op een volkomen verkeerd begripen van Thomas Hobbes.

S: Hoe is dat mogelijk? Kon die Foucault zo slecht lezen? Of had hij een slecht karakter?

A: In ieder geval ging hij slordig en onzorgvuldig met zijn bronnenmateriaal om, Socrates, dat is wel zeker. Maar eigenlijk denk ik dat hij is bezweken voor de verleiding om origineel te zijn, en dat hij daarom Hobbes' briljante werk helemaal verkeerd heeft voorgesteld. Dat is wat ik denk. Trouwens van de Frankfurter Schule wist hij ook al niks.

S: Tjonge, die Foucault, dat was dan wel een bedrieger.

A: Dat lijkt mij wel, ja. Wat ik zeg: het is een kwestie van schaarste, dus van distributie. Ethiek is een kwestie van distributieve rechtvaardigheid, dat zegt Hobbes en dat zeg ik ook.

S: Maar heeft niet Rawls uit Harvard daar iets over geschreven, en na hem ook vele anderen uit die streek? Neoliberalen noemt men ze geloof ik.

A: Praat me niet van liberalen! Ze charmeren je met hun mooie woorden en hun listige principes, maar eigenlijk zijn ze gewoon voor onrecht in de wereld. Nee, wat ik zeg: Marx, Illich en Hobbes, daar houd ik mij aan.

S: Dan zullen wij nu ons gesprek besluiten. Je weet hoe arm ik ben, en ik zal mij dan ook niet de aanschaf van je boek kunnen veroorloven. Maar nu je me zo uitgebreid hebt verteld wat er in staat, is dat misschien ook eigenlijk niet nodig.

Teksten van Louis Althusser over politieke filosofie

Marin Terpstra

Louis Althusser, *Philosophie und spontane Philosophie der Wissenschaftler. Schriften Band 4*, Berlijn 1984; *Machiavelli, Montesquieu, Rousseau. Zur politischen Philosophie der Neuzeit. Schriften Band 2*, Berlijn 1987.

Het is ongebruikelijk dat de verzamelde geschriften van een filosoof in een andere taal verschijnen dan waarin hij ze geschreven heeft. Zo'n filosoof lijkt dan een profeet die in eigen land miskend wordt. Dit overkomt de franse filosoof Louis Althusser. Althusser verdween in 1980 plotseling, na de moord op zijn vrouw, uit het openbare leven. Hij was

vanaf het begin van de jaren zestig één van de belangrijkste figuren op het parijse intellectuele toneel geweest, waar hij de positie van 'de zuivere marxist' innam. Het drama in 1980 heeft blijkbaar velen in verlegenheid gebracht en hen een stilzwijgen opgelegd. Althusser is sedertdien min of meer taboe.

De stilte wordt nu, zij het in de Bondsrepubliek Duitsland, doorbroken. Peter Schöttler en Frieder Otto Wolf zijn aan de uitgave van het verzamelde werk in duitse vertaling begonnen. Met uitzondering van enkele geschriften die nog in het duits te verkrijgen zijn (vooral de vertaling van *Pour Marx*), zullen vrijwel alle teksten van Althusser in acht delen op de markt verschijnen. Daarmee worden ook teksten toegankelijk die ofwel weinig bekend, ofwel nog niet of alleen buiten Frankrijk gepubliceerd zijn. Twee delen zijn tot nu toe verschenen. In 1985 werd de duitse vertaling van *Philosophie et philosophie spontanée des savants* - een serie kolleges van Althusser bestemd voor natuurwetenschappers - uitgebracht als deel 4. Dit jaar verscheen deel 2: *Machiavelli, Montesquieu, Rousseau. Zur politischen Philosophie der Neuzeit*.

Althusser werd vooral bekend om zijn geschriften over het denken van Marx. Het twintigste partijkongres, waar met Stalin werd afgerekend, had aan het eind van de jaren vijftig in marxistische kringen geleid tot een hernieuwde belangstelling voor de filosofiese, humanistische werken van de jonge Marx. De kritiek op het stalinisme behoevde Marx voor deze schandvlek maar beperkte zich daardoor wel tot een louter morele afkeuring op grond van humanistische waarden. De vraag hoe het stalinisme kon ontstaan, bleef onbeantwoord. Althusser, zelf een trouw lid van de franse kommunistiese partij, tekende hiertegen protest aan: een marxistiese kritiek op het stalinisme moet niet uitgaan van de 'jonge Marx' maar van de 'rijpe Marx', wiens prestatie er nu

juist in bestaan had een wetenschap van de geschiedenis te hebben ontworpen. Dit zou het marxisme volgens Althusser moeten redden voor het noodlot in de ondergang van het stalinisme te worden meegesleurd. Althusser spande zich vervolgens in door talloze tekstanalyses de wetenschappelijke Marx naar voren te halen. Deze interventie in een debat waar Althusser, zoals hij zelf later zei: toevalig, bij betrokken raakte, ging een eigen leven leiden.

Althusser onderbrak daarmee het onderzoeksprojekt dat hem tot dan toe, als wetenschappelijk medewerker van de *Ecole Normale Supérieure*, had bezighouden: politiek en filosofie in de achttiende eeuw in Frankrijk. Het projekt is in feite nooit voortgezet. In 1959 had Althusser, toen nog volslagen onbekend, *Montesquieu, La politique et l'histoire* gepubliceerd; in 1967 verscheen van hem een tekst over Rousseau's *Du contrat social*. Beide teksten zijn in de *Schriften* opgenomen. Daarnaast bevat dit deel een nog nooit gepubliceerde lezing over Machiavelli (1977), en een boekbespreking van Polins klassieke werk over John Locke (1962). Daarmee is een nagenoeg onbekend aspekt van Althusser's denken voor een breder publiek toegankelijk. (In Nederland zijn slechts enkele teksten van Althusser in vertaling verschenen bij uitgeverij SUN in Nijmegen en in het tijdschrift *Te Elfder Ure*).

De oorspronkelijkheid en het belang van Althusser's teksten over de grote politieke filosofen van de moderne tijd zijn gelegen in drie punten: 1. de definitie die Althusser geeft van de *hedendaagse* politieke filosofie, 2. zijn eigenzinnige, en bovenal scherppzinnige manier van *lezen*, en 3. de nieuwe vorm die hij aan de *marxistiese* kritiek van de klassieke politieke filosofie geeft.

Montesquieu en Rousseau markeren in de geschiedenis van het politieke denken

de crisis van de politieke filosofie, een crisis die door het duitse idealisme (Kant, Hegel) nog even kon worden bezweerd, maar die in de negentiende eeuw ten volle zichtbaar werd. De grote werken van Rousseau en Montesquieu trachten nog twee verschillende typen van het politieke vertoog te verenigen. Het eerste vertoog is dat van de konstitutie van een 'ideale' staat, de staat zoals een 'wijze wetgever' - een God onder de mensen - zou kunnen uitdenken. Het tweede vertoog beschrijft veeleer de politieke werkelijkheid: de mislukking van de staat door de maatschappelijke tegenstellingen, oftewel de strijd om de macht. Deze twee vertogen zullen in de negentiende eeuw uiteengaan: de politieke ideologieën ontwikkelen zich steeds meer naast en tegenover de opkomende sociale wetenschappen, en vooral omgekeerd. Vandaag is deze scheiding nagenoeg voltooid en wordt zelfs, in naam van de wetenschap en de daarmee verbonden pragmatiek, het einde van de ideologieën geproklameerd. Zoals Habermas op zijn manier, zo heeft ook Althusser getracht deze kloof te overbruggen. Althusser echter, aansluitend bij zijn analyse van Montesquieu en Rousseau, definieert de politieke filosofie zelf als de kritiese verhouding tussen wetenschap en politiek. Hij laat de politieke filosofie niet verdwijnen tussen wetenschap en politieke ideologie, maar vat haar op als het denken over de spanningsverhouding tussen beide. Hij leest de klassieke teksten van de politieke filosofie zowel op hun ideologische richting als op hun elementen voor een wetenschappelijke theorie van de politiek.

De teksten van de klassieke politieke filosofie beogen zowel een waarheidsvertoog over de politiek te zijn, als een positie in te nemen in de politieke strijdvragen van hun tijd. Althusser ontwikkelde een leeswijze om deze spanningsverhouding tussen waarheid en standpunt uit de tekst te halen en de gevolgen

ervan in de tekst zichtbaar te maken. Zo laat hij bijvoorbeeld zien dat in de tekst van *Du contrat social* de auteur 'achtervolgd' wordt door de dreigende mislukking van het maatschappelijk verdrag door het bestaan van sociale ongelijkheid. Het verdrag steunt op de verdringing van deze sociale ongelijkheid: het gaat er immers vanuit dat het volk als geheel van enkelingen in vrijheid voor dit verdrag kiest. Het verdrongen element keert echter onverbiddelijk terug zodra Rousseau moet spreken over de procedures waarin het volk zijn wil moet uiten: ieder zou voor zich en onafhankelijk van een ander zijn wil moeten uiten, hetgeen echter mislukt door het bestaan van groepen die hun belangen veilig trachten te stellen. De realiteit van de maatschappelijke strijd bepaalt dan de tekst van Rousseau op twee punten, zonder als zodanig te worden gethematiseerd: het produceert een vertoog dat in staat moet zijn deze realiteit te verdringen (door een ideale staat te schetsen waarin geen sociale ongelijkheid meer bestaat), en het produceert door zijn voortdurende terugkeer de mislukking van dit vertoog. Het zal duidelijk zijn dat Althusser's leeswijze sterk door de psychoanalyse is getekend.

De marxistische interesse van Althusser blijkt uit de inhoud van het 'verdrongene' in de tekst, dat hij telkens op het spoor tracht te komen. Deze inhoud is evident: in de klassieke teksten van de politieke filosofie is het 'volk' (dat wil zeggen: de grote meerderheid van de bevolking zonder politieke rechten) massief afwezig, of slechts aanwezig als te onderwerpen en te beheersen grootheid. Het politieke vertoog, dat de 'waarheid' van de staat wil denken, moet tegelijk de realiteit van de staat - als apparaat dat de belangen van een minderheid beschermt ten koste van de overgrote meerderheid - verhullen. Althusser kan hier echter niet vereenzelvigd worden met die marxisten die slechts de partijdigheid, het 'klassestandpunt', van de filosoof in kwestie